

ÜNİTE III

İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE GERÇEKLEŞTİRİLMESİ

A. İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

1. İnsan Haklarının Uluslararası Koruma Altına Alınması ve Sonuçları
2. Uluslararası Korumanın Dayanakları ve Türleri

B. ULUSLARARASI KORUMA MEKANİZMALARI VE İŞLEVLERİ

1. Başlıca Uluslararası Koruma Organları
2. Koruma Mekanizmalarının İşlevleri ve Katkıları

C. ULUSLARARASI KORUMADA SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN YERİ VE ROLÜ

Ç. GÜNÜMÜZDE İNSAN HAKLARININ KORUNMASI KONUSUNDA DEMOKRASİLERDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

BU ÜNİTENİN AMAÇLARI

- * İnsan haklarının uluslararası koruma altına alınmasının neden ve sonuçlarının neler olduğunu öğreneceksiniz.
- * Uluslararası korumanın dayanaklarını ve türlerini öğreneceksiniz.
- * İnsan haklarının korunmasıyla ilgili başlıca uluslararası organların neler olduğunu ve insan haklarının korunmasında hangi katkıları sağladıklarını öğreneceksiniz.
- * Uluslararası korumada sivil toplum örgütlerinin katkılarının neler olduğunu öğreneceksiniz.

NASIL ÇALIŞMALIYIZ?

- * Önceki bölümler için önerilen çalışma yöntemlerini dikkate alın.
- * Konuyla ilgili basın yayın organlarında yer alan haberleri takip ederek notlar alın.
- * Bilgilerinizi çevrenizdekilerle paylaşarak pekiştirin.
- * Bölüm içinde yer alan soruları cevaplandırın.

A. İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

1. İnsan Haklarının Uluslararası Koruma Altına Alınması ve Sonuçları

Hatırlayacağınız gibi insan hakları düşüncesinin geçmişi çok eskilere gitmektedir. 17–18. yüzyıllarda sistemli bir düşünce haline dönüşen insan hakları, doğal hukuk anlayışına dayanmıştır. İnsanın doğuştan bazı haklara sahip olduğu düşüncesi, toplumsal mücadelelerinde sonucunda oluşan belgelerde yer almaya başlanmıştır. 1689 “İngiliz Haklar Bildirgesi”, 1776 “Virginia Haklar Bildirgesi”, 1789 “Amerikan Anayasası”, 1789 “Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi” insan haklarına yer veren ilk yazılı ulusal belgelerdendir. Bu belgelerin hepsi evrensel değer taşımakla birlikte uygulaması açısından ulusal etkiye sahiptir. İnsan hakları konusunda örnek olan bu belgelerde etkisiyle daha sonra pek çok ülkenin anayasasında insan haklarına yer vermeye başlanmıştır. Genellikle “yaşama hakkı”, “mülkiyet hakkı”, “düşünce hürriyeti”, “din ve vicdan hürriyeti”, “seçme ve seçilme hakkı” gibi klasik haklar 19. yy. sonları ile 20. yy. başlarında pek çok ülkenin ulusal hukukunda koruma altına alınmıştır.

20.yy’ın ilk yarısında yaşanan iki büyük savaş; I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı, insan haklarını ulusal düzeyde korumanın yeterli olamayacağını, insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmayacağını açıkça gösterdi. II. Dünya Savaşında milyonlarca insan öldü. Ölenlerin çoğu cephe gerisindeki kadın ve çocuklardan oluşuyordu. Bu savaşta toplu katliamlar yapıldı. İnsanlara, insanlık dışı işkenceler uygulandı. Bütün bunlar insan haklarının uluslararası düzeyde korunması gerektiği düşüncesini güçlendirdi.

Resim 3.1: II. Dünya Savaşı büyük çapta insan hakları ihlallerine yol açmıştır.

İnsan haklarının evrensel düzeyde korunması çabaları 1919'da kurulan **Cemiyet-i Akvam** (Milletler Cemiyeti) ve **ILO (International Labour Organization)** (Uluslararası Çalışma Örgütü) ile başlar. Cemiyet-i Akvam, Versailles Barış Antlaşması'yla 1919'da İsviçre'de kuruldu. Milletler Cemiyeti'nin kuruluş sözleşmesine göre örgütün amacı, “Uluslar arasında işbirliği geliştirmek ve uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak için, savaşa başvurmamak konusunda birtakım yükümlülükler kabul etmek, gizlilikten uzak, adaletli ve onurlu uluslararası ilişkiler sürdürmek; Hükümetlerce, bundan böyle eylemsel davranış kuralı kabul edilen uluslararası hukuk kurallarına kesinlikle uymak; Örgütlenmiş halkların karşılıklı ilişkilerinde adaleti korumak ve antlaşmalardan doğan bütün yükümlülüklerle titizlikle saygı göstermek...” olarak belirtilmişti. Milletler Cemiyeti umulan faydayı sağlamadı ve II. Dünya Savaşı sonrasında 1946'da kapatıldı.

ILO'da **Versailles Barış Antlaşması**yla 1919 da İsviçre'de kuruldu. ILO'nun kuruluş amacı çalışma ilişkilerinin düzenlenmesi, çalışanlar için elverişli çalışma koşullarının sağlanması ve ülkelerde çalışma ile ilgili yasalarda standart sağlanması idi. Dolayısıyla ILO insan haklarına sınırlı bir açıdan yaklaşıyordu. ILO faaliyetlerini bugünde BM Örgütü'nün bir uzmanlık kuruluşu olarak sürdürmektedir. ILO, çalışma saatlerinin azaltılması, çalışma ücretlerinin artırılması, çalışanlara örgütlenme haklarının sağlanması, iş güvencesi gibi alanlarda yaptığı çalışmalarla insan haklarının gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır.

İnsan haklarının uluslararası düzeyde korunması çabası 1945'de Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulması ve 10 Aralık 1948 de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin imzalanması ile somut sonuçlar vermeye başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde, uluslararası hukuk yalnızca devletler arasındaki ilişkiyi düzenliyor “**devlet-yurttaş ilişkileri**” nin düzenlenmesini ise ulusal hukuka bırakıyordu. Birleşmiş Milletler öncesi dönemde, bireyler uluslararası hukukun öznesi değil konusu idi. Bu anlayışa göre, uluslararası hukukta hak öznelere, yalnızca “**devletler**” idi. Dolayısıyla da, devletin kendi vatandaşlarına kötü davranması ve haklarını çiğnemesi sadece bir iç hukuk sorunu olarak görülüyordu.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda kurucu halklar, insan haklarına, insanın kişiliğine, onuruna ve değerine, kadın-erkek eşitliğine, bütün milletlerin eşitliğine olan inançlarını belirttikten sonra, insan haklarına saygıyı dünyanın her tarafında gerçekleştirmeyi taahhüt etmişlerdir. İşte İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi bu taahhüdün ilk uluslararası belgesi olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, insan haklarının uluslararası hukukun konusu oluşu tarihsel olarak, insan hakları kadar eski bir olgu değildir.

2. Uluslararası Korumanın Dayanakları ve Türleri

İnsan haklarının korunmasına yönelik Uluslararası belgeler genelde iki başlık altında değerlendirilebilir.

Bunlardan ilki **Uluslararası bildirgeler**dir. Uluslararası bildirgeler, bildirgeye taraf devletler için bağlayıcı hükümler içermezler. Bildirge ile sağlanan hakların korunması için herhangi bir denetim mekanizması ve yaptırım organı öngörülmemiştir. Bildirgeler daha çok yol gösterici ve tavsiye niteliğindedir. Birleşmiş Milletler örgütü tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi bu tür bir korumaya örnektir.

İkincisi ise koruma türü ise **Uluslararası antlaşmalar**dır. Uluslararası antlaşmalar onaylandıklarında taraf devletler için bağlayıcı bir nitelik kazanırlar. Taraf devletler sözleşme hükümlerini iç hukuklarına aktararak antlaşmanın gereğini yapmak zorundadırlar. Sözleşmenin gereğini yapmayan devletler için çeşitli yaptırımlar öngörülmüştür. Avrupa Konseyi'nce kabul edilen Avrupa Çocuk Hakları Sözleşmesi bu tür korumaya örnek gösterilebilir.

Uluslararası koruma mekanizmasının işletilmesi için iki temel dayanak vardır. Bu dayanaklardan biri **hem bir uluslararası organizasyona dâhil olan hem de bu organizasyon tarafından hazırlanan bir antlaşmaya taraf olan devletler için uygulanan denetimdir. Buna “sözleşme-içi” denetim** adı verilir. Diğer denetim türü de **bir antlaşmaya taraf olmayan fakat antlaşmayı hazırlayan uluslararası organizasyona üye olan devletler için uygulanan denetimdir. Buna da “sözleşme-dışı” denetim** adı verilir.

Sözleşme-içi Denetim

Bu denetim, en güçlü ve rahat uygulanabilen bir mekanizmadır. Çünkü denetlenmesi gereken devlet **“taraf devlet”** statüsündedir. Yani bu devlet, sadece sözleşmeyi oluşturan uluslararası kuruluşun bir üyesi olmakla kalmamış; aynı zamanda sözleşmeye imza atmıştır. Fakat bazı zamanlarda sözleşmenin ilgili devletçe onaylanmış olması yeterli olmayabilir; sözleşmeyle oluşturulmuş denetim organının yetkisinin de kabul edilmiş olması gerekir.

Sözleşme-dışı Denetim

Burada denetim, sözleşmenin onaylanmasından bağımsız olarak yani denetlenecek devletin sözleşmeyi imzalamasa da sözleşmeyi hazırlayan uluslararası organizasyona üye olmasına dayanılarak yapılır. İlgili devlet, uluslararası örgütün kuruluş belgesini (Anayasa, Antlaşma ya da Statüsünü) kabul etmişse, artık **“üye devlet”** tir. Üye devlet insan haklarını ihlal ederse uluslararası organizasyona üye diğer devletlerin siyasi yaptırımlarıyla karşılaşır. Üyeliğinin düşürülmesi ya da askıya alınması gibi yaptırımlar devreye girer.

B. ULUSLARARASI KORUMA MEKANİZMALARI VE İŞLEVLERİ

1. Başlıca Uluslararası Koruma Organları

Uluslararası koruma organları evrensel ve bölgesel düzeyde faaliyet gösteren organlar olarak iki gruba ayrılabilir. **Birleşmiş Milletler Örgütü** bütün dünya ülkelerinin katılımına açık evrensel düzeyde faaliyet gösteren bir koruma organıdır. Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve Avrupa Birliği ise bölgesel düzeyde koruma amaçlayan başlıca koruma organlarıdır

Resim 3.2: BM Amblemi

Birleşmiş Milletler

Dünyada barışın sağlanması ve insan hakları ihlallerinin önlenmesi amacıyla 26 Haziran 1945'te **Birleşmiş Milletler Antlaşması** imzalanmış 24 Ekim 1945'te **Birleşmiş Milletler Örgütü** kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti de BM'nin kurucuları arasındadır. Birleşmiş Milletler antlaşmasını imzalayan devletler, insan haklarına yapılan saldırıların önlenmesi amacıyla tüm halk ve ulusların benimseyeceği kuralların saptanması için çaba harcamıştır. 1946'da BM tarafından kurulan İnsan Hakları Komisyonu bir bildirge hazırlamış ve bu bildirge Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından 10 Aralık 1948'de **İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi** adıyla kabul edilmiştir. **Türkiye** bu bildirgeyi **1949**'da kabul etmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirge'si, insan hakları ve temel özgürlükler açısından geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu bildiri, yalnız kişisel ve siyasal hakları içermekle kalmamış, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara da yer vermiştir. Bildirge insan haklarının uluslararası alanda korunması açısından evrensel nitelikte bir belgedir. Ancak bildirgede belirtilen hak ve özgürlükler bir ideali ifade etmekle kalmış, devletleri herhangi bir yükümlülük altına sokmamıştır. Buna rağmen gerek ulusal gerekse uluslararası alanda insan haklarının gelişmesinde esin kaynağı olmuştur.

Birleşmiş Milletler Örgütü İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden sonra bazı önemli antlaşmalar hazırlamıştır. Bunlar 16 Aralık 1966 tarihli "**Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi**" ve 3 Ocak 1976 tarihli "**Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi**", 21 Aralık 1965 tarihli "**Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Sözleşmesi**" ve "**İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Davranış veya Cezalara Karşı Sözleşme**"dir.

İnsan haklarını koruma amacıyla Birleşmiş Milletler Örgütü bünyesinde şikâyet ve rapor mekanizmaları aracılığıyla **denetim amaçlı** şu komiteler kurulmuştur:

1. Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Komitesi

Bu komite, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurduğu ilk **denetim** organıdır. Komitenin kurulmasını öngören sözleşme 21 Aralık 1965'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na kabul edilip 4 Ocak 1969'da yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte komitenin tanınmasıyla ilgili bildirim 3 Aralık 1982'de yürürlüğe girmiştir. 31 Aralık 1995 itibariyle komiteyi kuran sözleşme 150 devletçe onaylanmasına rağmen, komitenin yetkisini ancak 20 devlet tanımıştır. Türkiye sözleşmeyi imzalamış ama henüz onaylamamıştır.

2. Apartheid'a Karşı Grup

Apartheid Suçunun Cezalandırılması ve Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi, 30 Kasım 1973'te kabul edilip 18 Temmuz 1976'da yürürlüğe girmiştir. 31 Aralık 1995 itibariyle 89 devletin taraf olduğu sözleşmeyi Türkiye onaylamamıştır. Bu sözleşme, Güney Afrika'da yıllarca uygulanan sistemli ırkçılığı (apartheid) önlemek ve cezalandırmak amacıyla 9 Aralık 1948 tarihli Soykırım Suçunun Cezalandırılması ve Önlenmesi Sözleşmesi'ni tamamlama amacı taşır. Uluslararası cezalandırma mahkemesi geç de olsa kurulmuştur.

3. İnsan Hakları Komitesi: Seçmeli Protokol Yöntemi

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve buna ek Seçmeli Protokol 16 Aralık 1966'da kabul edilmiş ve 23 Mart 1976'da yürürlüğe girmiştir. 31 Aralık 1995 itibariyle sözleşmeyi 132, seçmeli protokolü ise 87 devlet onaylarken, Türkiye bu sözleşmeyi onaylamamıştır.

4. Ekonomik Sosyal Ve Kültürel Haklar Komitesi

Komite 1995'te yürürlüğe giren Ekonomik Sosyal Ve Kültürel Haklar sözleşmesine dayanarak kurulmuştur. 31 Aralık 1995 itibariyle 133 devlet onaylamış ve Türkiye bu belgeyi onaylamamıştır.

5. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (**CEDAW**) 18 Aralık 1979'da kabul edilip 3 Eylül 1981'de yürürlüğe girmiştir. 31 Aralık 1995 itibariyle 151 devlet onaylamış; Türkiye bu sözleşmeyi 1985'te onaylamıştır.

6. İşkenceye Karşı Komite

İşkenceye ve Başka Zalimce İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Ceza ya da Davranışlara Karşı Sözleşme, 10 Aralık 1984'te kabul edilip 26 Haziran 1987'de yürürlüğe girmiştir. 31 Aralık 1995 itibariyle 93 devlet onaylamış; komitenin yetkisi 1994 itibariyle 36 devletçe tanınmıştır. Türkiye, bu belgeyi 10 Ağustos 1988'de onaylamış ve komitenin yetkisini tanımıştır.

7. Çocuk Hakları Komitesi

Çocuk Hakları Sözleşmesi 20 Kasım 1989'da kabul edilip 2 Eylül 1990'da yürürlüğe girmiştir. 31 Aralık 1995 itibarıyla 190 devlet onaylamıştır. Türkiye bu sözleşmeyi 23 Aralık 1994'te onaylamıştır.

8. Açık ve Sistemli İhlallere Karşı 1503 Yöntemi

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi 27 Mayıs 1970'te 1503 sayılı kararla bir denetim yöntemi kabul etmiştir. Bu yöntemle göre denetim, devletlerin sözleşmeleri onaylamasına bağlı değildir. Tek dayanağı, denetlenecek devletin Birleşmiş Milletler üyesi olmasıdır.

Resim 3.3: Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi

2. Dünya Savaşının Avrupa'da yol açtığı toplumsal, siyasal ve ekonomik yıkım sonucu Avrupa'da barış ve istikrarı sağlayacak ortak değerler yaratmak amacıyla bir örgüt kurulması gündeme gelmiş ve on Avrupa devletinin 5 Mayıs 1949'da imzaladığı sözleşmenin 3 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Avrupa Konseyi kurulmuştur. Türkiye Avrupa Konseyine 8 Ağustos 1949 tarihinde katılmış, 12 Aralık 1949'da da 5446 sayılı yasayla onaylayarak konsey üyeliğini iç hukukunun bir parçası haline getirdi.

Avrupa Konseyinin kuruluş amaçları arasında yer alan ilkelerin insan hakları açısından en önemlisi insan haklarının ve temel özgürlüklerin geliştirilmesi ve korunmasıdır. Konsey Sözleşmesine göre bütün üye devletler hukukun üstünlüğü ilkesini kabul etmiştir. Avrupa Konseyinin üyeleri herkesin insan haklarından ve temel özgürlüklerden yararlanma ilkesini kabul etmekte olup, insan haklarına ve temel özgürlüklere uymayan, bunları ciddi şekilde çiğneyen üye devletlerin Konseyden çıkartılması yoluyla yaptırım öngörmüştür.

Avrupa Konseyi; üye ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşan **Bakanlar Komitesi**, üye ülkelerin parlamenterlerinden oluşan ve danışma organı niteliğinde olan **Parlamenterler Meclisi** ve **Genel Sekreterlik** olmak üzere üç organdan oluşmaktadır.

Avrupa Konseyi kuruluşu ile birlikte insan hakları alanında çalışmaya başlamış, İnsan Hakları Sözleşmesi 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanmıştır. Bu sözleşme 3 Eylül 1953'de yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise bu sözleşmeyi 18 Mayıs 1954'de onaylayıp iç hukukuna dâhil etmiştir. Daha sonra imzalanan protokollerle sözleşmede yer alan hakların kapsamı genişletilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, uluslararası bir sözleşmedir. Sözleşmeyi imzalayan devletler bazı yükümlülükler altına girmiş ve kendi yetki alanları içinde bulunan bireylerin hak ve özgürlüklerinin, sözleşmeye uygun olarak korunmasından sorumlu tutulmuştur. Bu sözleşmeyle bireylere tanınan hakların gerçekleşmesini sağlamak üzere bazı denetim organları oluşturulmuştur. Bunlar; **Bakanlar Konseyi**, **Delegeler Komitesi** ve **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi**dir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Üye devletlerden seçilen yargıçlardan oluşur. Yargıçlar seçildikleri ülkeden bağımsız olarak görev yaparlar. **İnsan Hakları Mahkemesi, sözleşmeyi imzalayan devletlerin sözleşme hükümlerini yerine getirip getirmediğini denetlemekle sorumludur.** Sözleşme Hükümleri arasında sayılan bir hakkının çiğnendiğini düşünen devlet, grup ya da kişiler mahkemeye başvurarak hakkını arayabilir. Mahkemeye başvurunun belli şartları vardır. İnsan Hakları Mahkemesi, kendisine yapılan başvuruların öncelikle eksiklik olup olmadığını (iç hukuk yollarının tüketilmiş olması, iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra 6 aylık sürenin geçmemesi vs.) inceler. Eksiklik bulunmaması halinde dava süreci başlar. Kabul edilebilirlik kararı verildikten sonra, esas hakkında karar verilmeden Mahkemenin aracılığı ile taraflar arasında dostça çözüm süreci başlatılabilir. Dostça çözüm sürecinin kabul edilmesi ve dava sürecinin sona ermesi için tarafların uzlaşması ve mahkemenin de uzlaşmayı kabul etmesi gerekmektedir. Mahkemenin yaptırımı tazminat ödenmesi şeklindedir.

Resim 3.4: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi binası

Bakanlar Komitesi

İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarının yerine getirilmesini denetleyen bir denetim organıdır. Yılda iki kez toplanır. Siyasi yaptırıma sahiptir.

Delegeler Komitesi

Üye devletlerin daimi temsilcilerinden oluşan bir komitedir. Mahkeme kararlarının uygulanmasını izlemek, rapor hazırlamak gibi görevleri vardır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, bir başka denetim mekanizması olarak sözleşmeye taraf devletlerin birbirlerini denetlemelerine olanak tanımıştır. Taraf devletler gerek görürlerse sözleşmeye taraf herhangi bir ülkedeki insan hakları ihlallerini yerinde inceleyerek rapor hazırlayabilirler. Sözleşme kuralları, sözleşmeciler devleti yalnızca kendi vatandaşlarından değil yetki alanında bulunan yabancılardan da sorumlu tutmuştur.

Sözleşme, temel hak ve özgürlüklerin, ulusal güvenliğin sağlanması, ülkenin ekonomik çıkarlarının, kamu sağlığının, genel ahlakın, başkalarının hak ve özgürlüklerinin ya da kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi ve savaş gibi nedenlerle kısıtlanabileceğini öngörmüştür. Ancak sözleşme, hiçbir devlete, olağanüstü durumlarda bile, kişinin yaşama hakkına saygı gösterme yükümlülüğünden, ya da işkence ve kölelik yasağından veya suç ve cezaların hukukiliğinden kurtulma olanağı vermemiştir.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

AGİT'in temelleri Ağustos 1975'te yayınlanan “Helsinki Nihai Senedi” ile atılmıştır. Senedin amacı Avrupa’da barış ve istikrarın sağlanması ve hiçbir ayırım gözetilmeksizin bütün insanların temel hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesinin sağlanmasıdır. Bir sözleşmeden çok niyet bildirisi olan ve hukuksal bir yaptırım içermeyen bildirinin istenen sonuçları vermemesi üzerine 1990’da kurumsal bir yapı oluşturulması yoluna gidilmiştir. Bu doğrultuda bazı organlar oluşturulmuştur. Bunlar:

Konsey: Taraf devletlerin dışişleri bakanlarından oluşan bir organdır. AGİT toplantılarında alınan kararların yerine getirilmesini sağlar.

Kıdemli Memurlar Komitesi: Konseyin çalışmalarına yardımcı olur.

Çatışma Önleme Merkezi: Ülkeler arasında doğabilecek çatışmaların önlenmesi için faaliyet gösterir.

Danışma Komitesi: Konseye yardımcı olmak üzere kurulmuştur. İşbirliği ve koordinasyon amaçlı toplantılar düzenler.

Hür Seçimler Bürosu: Taraf devletlerde seçimlerin sağlıklı bir biçimde yapılabilmesi için çalışmalar yapar.

Avrupa Birliği

Avrupa Birliğinin temeli 18 Nisan 1951’de Avrupa’da kalıcı barış ve istikrarın sağlanması, İkinci Dünya Savaşı’nın verdiği acıların tekrarlanmaması için Almanya ve Fransa’nın öncülüğünde altı Avrupa ülkesi tarafından imzalanan **Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu** (AKÇT) ile atılmıştır. Topluluğun adı **Avrupa Ekonomik Topluluğu**, **Avrupa Topluluğu** ve nihayet **Avrupa Birliği** olarak değişmiştir.

“Birliğin” amacı Avrupa ülkeleri arasında ekonomik ve siyasi bir birlik oluşturmaktır. “Birlik” gelinen aşamada üye ülkelerin gücünü aşan uluslar üstü bir yapıya dönüşmüştür. Birlik, üyelerinden ve Birliğe dâhil olmak isteyen ülkelere belli kriterleri sağlamasını istemektedir. **Bu kriterlerden demokrasi ve insan haklarıyla ilgili olanı Koppenag Kriterleridir.** Koppenag kriterleri üye ve aday ülkelere demokrasiyi geliştirmelerini, demokrasinin gelişmesi ile ilgili kurumsal düzenlemeleri yapmalarını istemektedir. Ayrıca Birlik üyelerinden 1999’da Amsterdam’da imzalanan bir anlaşma gereği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin gereklerini yerine getirmelerini istemiştir.

2. Koruma Mekanizmalarının İşlevleri ve Katkıları

Uluslararası koruma organlarının yaptıkları çalışmalar, insan hakları ihlallerinin önlenmesinde büyük katkılar sağlamışlardır. **Uluslararası koruma organlarının sağladıkları en önemli katkılardan biri taraf devletlerde demokratikleşme sürecini hızlandırmak olmuştur.** Uluslararası sözleşmeler taraf devletler için bağlayıcı hükümler içerdiklerinden taraf devletler sözleşmeye uygun davranmak için gerekli kurumsal ve hukuksal

düzenlemeleri yapmak zorunda kalmaktadırlar. Bu düzenlemeler taraf devletlerde insan hakları ihlallerinin önlenmesinde etkili olmaktadır. 1982 Anayasasının 90. maddesinde “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.... Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.” ifadesine yer verilerek demokratikleşme süreci için olumlu bir adım atılmıştır.

Uluslararası İnsan Hakları Örgütlerinin caydırıcı etkisi taraf devletleri insan hakları ihlallerinin önlenmesi konusunda dikkatli davranmaya zorlamıştır. Taraf devletler siyasi ya da hukuki baskılardan kurtulmak için dikkatli davranmak zorunda kalmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin verdiği tazminat cezaları ülkeleri sıkıntıya düşürebilmektedir.

Uluslararası insan hakları örgütleri sayesinde kişiler de uluslararası hukukun öznesi durumuna gelmişlerdir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine kişi veya gruplar da hak aramak için başvurabilmektedir. Böylece eskiden olduğu gibi bir insan hakları ihlalleri yalnızca ulusal hukuk tarafından değil uluslararası hukuk tarafından da korumaya alınmıştır. Kişilerin AİHM’ye başvurusu sonucu insan hakları ihlalleri gizli kalmamakta, dünya kamuoyunun dikkatini çekmektedir.

Uluslararası koruma organları sayesinde insan hakları eğitiminin önemi ön plana çıkmıştır. Birleşmiş Milletler Örgütü ve Avrupa Konseyi’nin yayınladığı çeşitli belgelerde insan hakları eğitiminin önemi vurgulanmıştır. BM Genel Kurulu 1994 tarihinde aldığı bir kararla 1995–2004 yıllarını “İnsan Hakları Eğitimi On Yılı” olarak kabul etmiştir.

C. ULUSLARARASI KORUMADA SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN YERİ VE ROLÜ

Demokrasinin gelişmesinde ve insan haklarının korunup geliştirilmesinde sivil toplum örgütleri önemli bir yere sahiptir. Demokrasi özellikle sivil toplumla var olabilen bir yönetim biçimidir. Sivil toplum örgütleri demokrasinin baskı unsurları olarak nitelendirilirler. Etkili bir kamuoyu, basın yayın organları ve sivil toplum örgütleri olmasa iktidarı ellerinde bulunduranlar demokrasi dışı uygulamalara kolayca yönelebilirler. Sivil toplum örgütleri devleti ve siyasi iktidarları izleyerek demokrasinin dışına çıkan uygulamalara tepki gösterir, gösteri ve yürüyüşler düzenleyerek anti demokratik uygulamaları protesto eder, toplantılar yaparak, seminerler düzenleyerek, basın yayın organlarını kullanarak halkın demokratik sapmalar konusunda bilinçli olmasını sağlarlar.

Halkın demokratik yönetimler üzerinde etkili olabilmek, yönetime daha etkin bir biçimde katılarak sorunlarını çözüme kavuşturmak, kendilerine verilmiş hak ve özgürlükleri genişletmek için kurdukları dernekler sendikalar, kulüpler, odalar, vakıflar vb. birer sivil toplum kuruluşlarıdır.

Uluslararası düzeyde örgütlenmiş olan sivil toplum örgütleri demokrasiye ve insan haklarına ilişkin sorunlara evrensel düzeyde yaklaşırlar. Çeşitli ülkelerdeki insan hakları ihlallerini ve anti demokratik uygulamaları ortadan kaldırmaya çalışırlar. Bu kuruluşlar herhangi bir devletin etki ve güdümünde kalmadıklarından demokrasinin korunmasında devletler kadar etkili olabilirler. Bu kuruluşlar evrensel ölçekte kamuoyu oluşturarak tüm dünyanın halklarının gözünü insan hakları ihlallerine çevirirler. Uluslararası sivil toplum devletler için büyük bir baskı aracıdır. Uluslararası sivil toplumun dünyanın herhangi bir ülkesinde meydana gelen bir olumsuzluğa dünya kamuoyunun dikkatini çekmesi o devleti uluslararası ilişkiler açısından sıkıntıya sokar.

Uluslararası sivil toplum örgütlerinin faaliyet alanları;

- * İnsan hakları ihlallerinin önlenmesi,
- * Savaşların ortadan kaldırılması,
- * Gelir adaletsizliğinin ortadan kaldırılması,
- * Azgelişmişlikle mücadele,
- * Açlığın kıtlığın ve salgın hastalıkların ortadan kaldırılması,
- * Cehaletin önlenmesi,
- * İşkenceyle mücadele,
- * Soykırımla mücadele,
- * Irk ayrımcılığının ortadan kaldırılması,
- * Düşünce özgürlüğü ihlallerinin ortadan kaldırılması,
- * Hızlı nüfus artışın önlenmesi,
- * Çevre kirliliğinin önlenmesidir.

Uluslararası ölçekteki sivil toplum kuruluşları;

Uluslararası Kızılhaç Komitesi: 1963'te İsviçre'de kurulmuştur. Bu komite, savaş esirlerine insanca muamele edilmesi için çaba harcar. Savaşlar sırasında oluşacak insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmaya çalışır.

Uluslararası Hukuk Komisyonu: Merkezi Cenevre'de bulunan bu komisyon Dünyanın bütün ülkelerinde hukukun üstünlüğünün sağlanması için çalışır.

Uluslararası Af Örgütü: 1961'de Londra'da kurulan örgüt düşünce suçlularının ve siyasi tutukluların serbest kalması için uğraşır.

Uluslararası PEN Kulübü: 1921'de kurulan bu kulüp özellikle düşünce, ifade ve basın özgürlüğünün sağlanması için çaba harcar

İnsan Hakları İçin Uluslararası Birlik: 1942'de ABD'de kurulmuştur. Tüm dünyada insan hakları ihlallerinin önlenmesi için çaba sarf eder.

Green Peace: (yeşil barış) Çevre kirlenmesinin önlenmesi için bütün dünyada faaliyet gösterir.

Ulusal düzeyde faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri;

İnsan Hakları Derneği: İnsan Hakları Derneği, 98 insan hakları savunucusu tarafından 17 Temmuz 1986 tarihinde kuruldu. İnsan Hakları Derneği 34 şubesi ve yaklaşık 16 bin üyesi olan hükümet dışı bir kuruluştur.

Türkiye İnsan Haklar Vakfı: Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), İnsan Hakları Derneği ve 32 insan hakları savunucusu aydın tarafından 1990 yılında Ankara'da kurulmuştur. Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Türk Medeni Kanunu'na göre kurulmuş, hükümet dışı ve bağımsız bir kuruluştur. Türkiye İnsan Hakları Vakfı çalışmalarını Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından imzalanmış olsun ya da olmasın bütün uluslararası sözleşmeler ışığında yürütmektedir.

Helsinki Yurttaşlar Derneği: Helsinki Yurttaşlar Derneği, temel hak ve özgürlükler, barış, demokrasi, çoğulculuk alanlarında çalışmalar yapan bir sivil toplum kuruluşudur.

Siyasi partiler, hükümet ve devletlerden bağımsız olarak çalışan Helsinki Yurttaşlar Derneği uluslararası sözleşmelerle belirlenen barış, insan hakları, çevreyi tahrip etmeyen bir ekonomi, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlerin hayata geçirilmesini hedeflemiştir.

Türk Demokrasi Vakfı: Türk Demokrasi Vakfı, 20 Şubat 1987'de bir grup siyasetçi, işadamı, akademisyen ve gazeteci tarafından kurulmuştur. Vakıf, sınırlı ve seçkin üyelere sahiptir. Amacı, demokrasiyi sistem olmasının ötesinde, yurt çapında bir kültür ve yaşam şekli haline getirmektir.

Mazlumder : İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği, 28 Ocak 1991 tarihinde 54 kişi tarafından Ankara'da kuruldu. Daha çok MAZLUMDER kısa adıyla tanınmaktadır. Mazlumder, hiçbir ayrım gözetmeksizin tüm insanların insan hak ve özgürlüklerinden yararlanmasını sağlamak için kurulmuştur.

Ç. GÜNÜMÜZDE İNSAN HAKLARININ KORUNMASI KONUSUNDA DEMOKRASİLERDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Bugün bütün dünyada en gelişmiş demokrasilerde bile insan haklarının korunması konusunda çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların sebeplerinden bazıları şunlardır:

1. Uluslararası terör

Günümüzde artarak devam eden terör eylemleri, insan haklarının gerçekleştirilmesinde en büyük engellerden biridir. Geçmiş yıllarda özellikle geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde etkili olan terör olayları, günümüzde gelişmiş devletlere de sıçramış durumdadır. Terör eylemleri ile karşılaşan ülkeler, insan haklarını ortadan kaldıran, baskıcı ve antidemokratik yöntemler kullanarak terör eylemlerini ve terör eylemlerinin doğuracağı zararı ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.

Resim 3.5: Terör eylemlerini engelleme çabaları insan hakları ihlallerine dönüşebilmektedir.

2. Hızlı Toplumsal Değişme

Toplumsal değişme bütün toplumlar için değişmez bir gerçektir. Her toplum zaman içinde değişir. Günümüzde bilimsel ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak çok hızlı bir toplumsal değişme yaşanmaktadır. Binaların, ulaşım ve iletişim araçlarının, şehirlerin, giyim kuşamın, beslenme alışkanlıklarının her geçen gün hızla değişmesine karşın bunların kullanılmasını düzenleyen toplumsal kuralların, ahlak anlayışlarının, hukuk kurallarının bu hızlı değişime anında cevap verememesi çeşitli insan hakları ihlallerine dönüşebilmektedir. İnternet üzerinden işlenen suçlar ya da fikir ve sanat eserlerinin korsan yolla çoğaltılıp dağıtılması bunun tipik örnekleridir.

3. Bilim ve Teknoloji Alanında Sağlanan Gelişmelerin Kontrolsüz Kullanımı

Son yüzyılda bilim ve teknolojiadaki gelişme baş döndürücü bir hız kazanmıştır. Teknolojik ivmenin itici gücünü ticari rekabet oluşturmaktadır. İnsanların ticari hırsla çevrenin kaynaklarını bilinçsizce yok ederek, geri dönüşü imkânsız çevre felaketlerine yol açacak biçimde teknoloji üretmeleri, büyük çapta insan hakları ihlallerine yol açmaktadır. Gen teknolojisi ve tıp alanında sağlanan gelişmeler kontrolden çıkmaya aday görünmektedir. Üretilen nükleer silahlar dünyayı birkaç defa yok etmeye yetecek büyüklüktedir. Enerji kaynakları hızla tükenmektedir. Küresel ısınma, atmosferde, denizlerde, akarsularda meydana gelen kirlenme yakın bir gelecekte çok büyük felaketlere neden olabilecektir.

Resim 3.6: Nükleer silahlar tüm insanları birkaç sefer yok edebilecek kadar çoktur.

4. Bölgeler Arası Kalkınmışlık Farkları

Dünyanın gelişmiş ülkeleri arasındaki rekabet, dünyanın bazı bölgelerinde yaşayan insanları açlık ve felakete sürüklemektedir. Bugün dünyanın bazı ülkelerinde yaşayan insanlar şişmanlıktan şikâyet ederken, bazı bölgelerde yaşayan insanlar açlıktan ölmekte ya da yetersiz ve dengesiz beslenme sonucu sağlıklarını kaybetmekte ve en temel insan hakkı olan yaşama hakkından ve sağlık hakkından bile yararlanamamaktadırlar.

Resim 3.7: Gelişmemiş ülkelerde görülen hızlı nüfus artışı insan haklarının gerçekleştirilmesini güçleştirir.

5. Savaşlar

Savaşlarda geniş çapta insan hakları ihlallerine yol açmaktadır. Bugün dünyanın çeşitli bölgelerinde devam eden savaşlar ve iç çatışmalar insanların ölmelerine ya da açlık ve kıtlık içinde korku ve panikle yaşamalarına neden olmaktadır.

Resim 3.8: Savaşlar ve iç karışıklıklar insan hakları ihlallerine yol açar.

6. İnsan Hakları İhlallerinde Devletlerin Sorumlu Gösterilmesi

İnsan hakları ihlallerinin gerçek suçlusu olarak devletlerin gösterilmesi insan hakları ihlallerinin önlenmesi önündeki en büyük engellerden biridir. Çünkü sıradan bir kişi dahi, bir başka kişinin haklarını ihlal ederse bunu engellemeyen ya da engelleyemeyen devlet, işlevini yerine getiremediği için sorumluluğu yüklenmiş bulunmaktadır. Devletin sorumluluğu en fazla parasal bir tazminatın mağdura ödenmesi şeklinde olmaktadır. Yurttaşlarının haklarını ihlal etmekten sorumlu tutulan devlet, bunun tazminatını da yine o yurttaşlardan topladığı vergilerle ödemektedir. Bu durumun yok edilmesinin tek çözümü, devlet ile devlet gücünü kullananların birbirinden ayırt edilmesidir. Devletin soyut kavramsallığına sığınarak hukuku çiğnemeyi bahane edinen her kişinin, devlet olarak kabul edilemeyeceği anlaşılır ve devlet adına eylemde bulunanların bir kişi, bir suç faili olarak somutlanmasının önündeki engeller aşılabılırsa artık bir tüzel kişi olarak devletin insan hakları ihlallerinin faili ve sorumlusu olarak nitelendirilmesinin de önüne geçilecektir. Böylece insan hakları ihlallerinin önlenmesi ile ilgili büyük gelişmeler sağlanabilecektir.

ÖZET

Yirminci yüzyılda yaşanan I. ve II. Dünya Savaşları, İnsan Haklarını ulusal düzeyde korumanın yeterli olmayacağını gösterdi. Bu nedenle insan haklarını uluslararası düzeyde koruma çabaları yoğunluk kazandı.

İnsan haklarını uluslararası düzeyde korumaya yönelik ilk oluşumlar I. Dünya Savaşı sonrasında 1919'da kurulan Cemiyeti Akvam (Milletler Cemiyeti) ve ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) dür. Milletler Cemiyeti umulan faydayı sağlamamış ve II. Dünya Savaşı çıkmıştır. Bu nedenle savaş sonunda insan haklarını korumaya yönelik daha sağlam yapılar oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu yapılardan ilki 1945'te kurulan Birleşmiş Milletler Örgütü'dür. BM Örgütü 1948'de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini yayınlamıştır. Avrupa Ülkeleri arasında demokrasiyi geliştirmek ve insan haklarını korumak için Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gibi örgütler oluşturulmuştur.

Demokrasinin ve insan haklarının korunmasında sivil toplum örgütleri de önemli bir role sahiptir. İnsan hakları alanında çalışma yapan uluslararası sivil toplum örgütleri insan hakları ihlallerinin önlenmesi konusunda önemli katkılar sağlamışlardır.

TEST III

1. Aşağıdakilerden hangisi insan haklarının gelişip güçlenmesine engel olur?
 - a) İnsan hakları konusunda çalışma yapan sivil toplum örgütlerinin varlığı
 - b) İnsan haklarını korumak amacıyla uluslararası organların geliştirilmesi
 - c) İnsan haklarının her ülkenin kendi iç sorunu sayılması
 - d) Teröre karşı uluslararası mücadele yürütülmesi
2. 10 Aralık 1948’de kabul edilen “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?
 - a) Sözleşmeye devletlerin katılımı büyüktür.
 - b) Sözleşme İnsan hakları konusunda etkili denetim mekanizmaları getirmiştir
 - c) Sözleşme insan haklarını evrensel düzeyde ele alan ilk belgelerden biridir.
 - d) sözleşme bağlayıcı olmaktan çok ideal olanı dile getirir niteliktedir.
3. Aşağıdakilerden hangisi Avrupa Konseyinin insan haklarının korunmasıyla ilgili denetim görevi yoktur?
 - a) Bakanlar Konseyi
 - b) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
 - c) Parlamenterler Meclisi
 - d) Konsey Sekreterliği
4. Aşağıdakilerden hangisi insan haklarının korunması konusunda görev yapan uluslararası sivil toplum örgütlerinden birisi değildir?
 - a) Lahey Adalet Divanı
 - b) Uluslararası Kızılhaç Komitesi
 - c) Uluslararası Af Örgütü
 - d) Green Peace
5. Aşağıdakilerden hangisi insan haklarının gelişmesine evrensel ölçekte zarar veren durumlardan birisi değildir?
 - a) terörün uluslararası boyut kazanması
 - b) savaşlar ve iç çatışmalar
 - c) ülkeler arası kalkınmışlık farkları
 - d) sivil toplumun duyarlılık kazanması

6. 1982 Anayasasının 90. maddesinde yer alan “**Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir.**” hükmü ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?
- a) Yasama organını güçsüz kılar.
 - b) Demokratikleşmeyi hızlandırır.
 - c) Türkiye’nin bağımsızlığını zedeler.
 - d) Hukuk devleti ilkesini zedeler.
7. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi **hangi yıl** imzalanmıştır?
- a) 1949
 - b) 1950
 - c) 1951
 - d) 1952
8. Türkiye Avrupa Konseyine **hangi yıl** katılmıştır?
- a) 1949
 - b) 1950
 - c) 1951
 - d) 1952
9. Aşağıdakilerden hangisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine dava açabilmek için gerekli bir şart **değildir**.
- a) dava konusunun sözleşme maddeleri arasında yer alan bir hakkın ihlaliyle ilgili olması
 - b) kendi ülkesinde iç hukuk yolunun tükenmiş olması
 - c) ülkesinin izin vermesi
 - d) zaman aşımına uğramamış olması
10. Birleşmiş Milletler Örgütü İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ni ne zaman yayınladı.
- a) 1945
 - b) 1946
 - c) 1947
 - d) 1948

